

Odgovornost revizora kod otkrivanja prijevara

Lipanović, Katarina

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **RRiF College of Financial Management / RRiF Visoka škola za financijski menadžment**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:198:769463>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-24**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of Final Examination Papers University of Applied Sciences RRiF - Final Examination Papers and Diploma Papers](#)

zir.nsk.hr

image not found or type unknown

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT U ZAGREBU
PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ RAČUNOVODSTVO I FINACIJE

Katarina Lipanović

ZAVRŠNI RAD
REVIZOROVE ODGOVORNOSTI KOD OTKRIVANJA PRIJEVARA
U DRUŠTVU

Zagreb, 2018.

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT U ZAGREBU

PREDDIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ RAČUNOVODSTVO I FINACIJE

ZAVRŠNI RAD

**REVIZOROVE ODGOVORNOSTI KOD OTKRIVANJA PRIJEVARA
U DRUŠTVU**

Ime i prezime studenta: Katarina Lipanović

Matični broj studenta: 427/15-R

Mentor: Anamarija Wagner, dipl.oec.

Zagreb, 2018.

REVIZOROVE ODGOVORNOSTI KOD OTKRIVANJA PRIJEVARA U DRUŠTVU

Sažetak

Svako društvo, bez obzira na organizacijski oblik, veličinu i djelatnost izloženo je riziku prijevarena financijskog izvještavanja. Kao posljedica brojnih korporativnih skandala koji su se dogodili u proteklih nekoliko godina, sve se veća pozornost pridaje ulozi revizora u otkrivanju prijevara u društvu. Budući da su nositelji informacija o pojedinom društvu financijski izvještaji, a posljedice njihovog lažiranja velike, cilj je smanjiti prijevarno financijsko izvještavanje na što nižu razinu kako bi se očuvalo povjerenje investitora, kreditora i ostalih vanjskih korisnika. Sukladno s tim, detekcija prijevornog ponašanja jedna je od odgovornosti revizora, koji se oslanja na poštenje menadžmenta prilikom stavljanja financijskih izvještaja. Zbog navedenog, značajnu ulogu u otkrivanju prijevara imaju menadžeri te se ističe važnost transparentosti u odnosu između revizora i sudionika korporativnog upravljanja.

Kako bi se jasno definirala uloga revizora u otkrivanju prijevornog financijskog izvještavanja, postoje brojni standardi koji navode odgovornosti revizora, a cilj ovog rada jest prikazati revizijske postupke u slučaju kada postoji sumnja da je došlo do prijevornog ponašanja.

Ključne riječi: prijevarno financijsko izvještavanje, odgovornost revizora, menadžment, revizijski postupci, otkrivanje prijevara

AUDITOR'S RESPONSIBILITY FOR FRAUD DETECTION IN COMPANIES

Summary

Every company – no matter its organizational form, size and line of work – is exposed to a risk of fraudulent financial reporting. Consequential to many corporate scandals which have occurred in the last couple of years, more and more attention is being credited to the role of auditor-s responsibilities in detecting fraud. Given the fact that financial reports are the main source of information of a company, and the consequences of providing false information severe, the goal is to reduce fraudulent financial reporting to as low of a level as possible in order to save the investors', creditors' and other outside users' trust. In accordance, detecting fraudulent behavior is one of the revisors' responsibilities which relies on the management's honesty during the creation of financial reports. Due to all of this, a significant role in fraud discovery is credited to managers, with the importance of revisor – corporate management relationship transparency being highlighted.

To clearly define the role of the revisor in detecting fraudulent financial reporting, there are numerous standards which state the responsibilities of the revisor, and the goal of this thesis is to review audit actions in cases where there is doubt of alleged fraudulent behavior.

Key words: fraudulent financial reporting, auditor's responsibility, managment, audit actions, fraud detection

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. PRIJEVARE.....	2
2.1. Karakteristike prijevare.....	2
2.1.1. Trokut prijevare	3
2.2. Vrste prijevare.....	4
2.2.1. Prijevarno financijsko izvještavanje.....	4
2.2.2. Pogrešno prikazivanje nastalo zbog protupravnog prisvajanja imovine	6
3. PROFESIONALNI SKEPTICIZAM	8
4. FUNKCIJA KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA U SPRJEČAVANJU PRIJEVARA.....	9
4.1. Odgovornost menadžmenta	9
4.2. Uloga i odgovornost nadzornog odbora.....	11
5. ODGOVORNOSTI REVIZORA	12
5.1. Ciljevi revizora	12
6. RASPRAVE TIJEKOM PLANIRANJA REVIZIJE	14
6.1. Rasprava između članova tima	14
6.2. Propitkivanje menadžmenta.....	15
6.3. Rasprave s članovima nadzornog odbora	15
7. PREPOZNAVANJE I PROCJENA RIZIKA POGREŠNIH PRIKAZIVANJA USLIJED PRIJEVARA.....	16
7.1. Čimbenici rizika prijevare.....	16
7.1.1. Čimbenici rizika prijevare vezani uz pogrešne prikaze nastale prijevarnim financijskim ponašanjem	17
7.1.2. Čimbenici rizika prijevare vezani za pogrešne prikaze nastale protupravnim prisvajanjem imovine	18
7.2. Rizici prijevare u priznavanju prihoda.....	18
7.3. Procjena čimbenika rizika prijevare	19
8. REAKCIJE NA PROCIJENJENE RIZIKE PRIJEVARE	21
8.1. Sveobuhvatne reakcije	21
8.2. Reakcija na procijenjene rizike prijevare na razini tvrdnji	22
8.3. Reakcija na rizike povezane s menadžmentovim zaobilaženjem kontrola.....	23
8.4. Reakcije na pogrešno prikazivanje financijskih izvještaja i zloupotrebe imovine	24

8.4.1.	<i>Priznavanje prihoda</i>	24
8.4.2.	<i>Količine zaliha</i>	24
8.4.3.	<i>Pogrešno prikazivanje uslijed zloupotrebe imovine</i>	24
9.	OCJENA REVIZIJSKOG DOKAZA	26
10.	PRIOPĆAVANJE.....	27
10.1.	Komunikacija s menadžmentom i onima koji su zaduženi za upravljanje	27
10.2.	Komunikacija s regulatornim tijelima.....	28
11.	REVIZOR NIJE U MOGUĆNOSTI NASTAVITI S ANGAŽMANOM.....	29
12.	DOKUMENTACIJA	30
13.	POSLEDICE PRIJEVARNOG FINANCIJSKOG PONAŠANJA NA GOSPODARSTVO I PRIMJERI	31
13.1.	Slučaj Enron	31
13.1.	Slučaj WorldCom.....	33
14.	ZAKLJUČAK.....	35
15.	POPIS LITERATURE.....	37
16.	POPIS SLIKA I TABLICA.....	39

1. UVOD

Financijska izvješća, kao nositelji računovodstvenih informacija imaju važnu ulogu u poslovnom odlučivanju. Uglavnom ih čine bilanca, izvješće o dobiti, izvješće o novčanom toku, o promjenama u glavnici te bilješke. Financijski izvještaji čine podlogu i polazište za analizu poslovanja i ocjenu stanja poduzeća i prema tome su temeljni dio procesa poslovnog odlučivanja. Informacije financijskih izvještaja korisne su samo ako su dokazive, objektivne i realne. Ipak, rizik pogrešnog financijskog prikazivanja uvijek postoji, stoga se europska i svjetska praksa zauzimaju za jačanje unutarnjih kontrola financijskih izvješća. Svrha je revizije povisiti stupanj povjerenja korisnika u financijske izvještaje, a kako bi se to postiglo potrebno je, prije svega, spriječiti i otkriti nastanak nepravilnosti, pogrešaka i prijevара koje su se već dogodile i prouzročile netočne prikaze.

Prijevара nastaje kada su financijski izvještaji namjerno pogrešno prikazani s ciljem stjecanja nezakonite prednosti, a može biti počinjena od strane zaposlenika ili onih koji su zaduženi za upravljanje poslovnog subjekta. Nastaje u okolnostima kada interne kontrole nisu efikasne te kada postoje propusti u menadžmentovom upravljanju poslovanja subjekta. Uzimajući u obzir posljedice koje nastaju prilikom prijevаrnog financijskog izvještavanja, odgovornosti revizora obuhvaćaju detaljno precizirane postupke koje revizor provodi kako bi se izbjegao negativni učinak neotkrivenih prijevара u društvu.

Postupci revizora u otkrivanju prijevара u društvu navedene su u Međunarodnom revizijskom standardu 240 i detaljnije su pojašnjene u nastavku ovog rada. U radu će autor navesti i opisati faze postupaka za otkrivanje prijevаrnoga financijskog izvještavanja, dotaknut će se procjene rizika kao i reakcije revizora kada okolnosti upućuju na moguću prijevаru te koraci koje revizor prolazi kada otkrije da je došlo do prijevаre.

2. PRIJEVARE

Bez obzira na veličinu i oblik društva, uvijek postoji rizik pogrešnog prikazivanja izvještaja uslijed prijevare ili pogreške. Bitno je razlučiti namjerno pogrešno prikazivanje financijskih izvješća od slučajnih. U najširem smislu, prijevarom se smatra svaka obmana, varanje ili kršenje pravila u cilju stjecanja vlastite koristi. „Jedan od osnovnih oblika prijevare je prijevarno financijsko izvještavanje koje se odnosi na namjerna pogrešna prikazivanja, značajne propuste ili objave u financijskim izvještajima s ciljem obmane korisnika financijskih izvještaja.“¹ Prijevarom u računovodstvenom smislu smatra se falsificiranje, izmjena ili manipulacija računovodstvenih evidencija, značajno namjerno izostavljanje ili pogrešno prikazivanje poslovnih događaja, namjerna pogrešna primjena računovodstvenih načela i politika vezanih za mjerenje i objavu poslovnih događaja te pogrešan način prezentiranja objava vezanih za računovodstvena načela i politike. Bitno je naglasiti da izvještaji mogu biti pogrešno prikazani i slučajnom pogreškom. Kako navodi Međunarodni revizijski standard 240, u pogreške se ubrajaju „nepravilna računovodstvena procjena proizašla zbog propusta ili pogrešnog tumačenja činjenica, pogrešno primjenjivanje računovodstvenih načela koja se odnose na vrednovanje, priznavanje, razvrstavanje, prikazivanje ili objavljivanje.“²

2.1. Karakteristike prijevare

Prijevare su obuhvaćene MrevS-om 240 čija je svrha „utemeljiti opća načela i pružiti odgovarajuće upute koje se odnose na revizorovu odgovornost pri razmatranju prijevare i pogreške u reviziji financijskih izvještaja“.³ U prijevaru mogu biti uključeni jedan ili više članova menadžmenta ili nadzornog odbora (prijevare menadžmenta) te zaposlenici poslovnog subjekta (prijevare zaposlenika). Nadalje, prijevara obuhvaća radnje za koje počinitelj smatra da poslovni subjekt neće pretrpjeti štetu ili da će isti imati korist od poduzete radnje kojima se umanjuje imovina društva ili se ne prikazuje stvarno stanje u financijskim izvještajima. „Rizik neotkrivanja značajnog pogrešnog prikaza uslijed prijevare veći je nego rizik neotkrivanja pogrešnog prikaza uslijed pogreške.“⁴ To je stoga što prijevara uključuje pažljivo osmišljenje planove oblikovane da istu prikriju, poput

¹ Pretnar Abičić, S. (2015). Uloga i odgovornosti revizora u detektiranju prijevarnog financijskog izvještavanja, RRiF br. 3/15, str. 177.

² Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

³ Ibid

⁴ Ibid

pronevjere, namjernog propusta u evidentiranju transakcija ili davanje krivih izjava revizoru. Prijevaru može biti još teže otkriti kada je popraćena zavjerom. U tom slučaju revizor vjeruje da je revizijski dokaz uvjerljiv, kada je zapravo krivotvoren. Revizorova mogućnost otkrivanja prijevare ovisi o iskustvu počinitelja, učestalosti, stupnju zavjere, opsegu manipulacije i ostalim čimbenicima. Dok revizor može biti u stanju prepoznati potencijalne prilike za činjenje prijevare, teško će odrediti jesu li pogrešna prikazivanja uzrokovana prijevarom ili pogreškom. „Rizik da revizor neće otkriti značajno pogrešno prikazivanje uslijed prijevare menadžmenta veći je nego prijevara djelatnika“⁵. Menadžment je u poziciji direktno manipulirati računovodstvenim evidencijama, krivo ih prezentirati ili zaobići kontrolne postupke koje služe kao prevencija prijevarama. Također, s obzirom na svoj rukovodeći položaj unutar poslovnog subjekta, menadžment od zaposlenika može tražiti pomoć pri izvedbi prijevare ili počiniti istu bez njihova znanja.

2.1.1. Trokut prijevare

Tri osnovna faktora koja čine trokut prijevare su pritisak (motiv), prilika i racionalizacija. Pritisak ili motiv postoji kada je menadžment pod pritiskom da postigne određeni financijski cilj, poput rasta zarada po dionici, bonusa i sličnog te kada posljedice neispunjavanja tih zahtjeva mogu biti značajne. Takvim se smatra pritisak dioničara, kreditora ili drugih vanjskih stranaka koji očekuju povećanu profitabilnost i rast poduzeća. Slično, pojedinci mogu imati motiv za zloupotrebu imovine, primjerice, iz razloga što žive iznad svojih mogućnosti. Međutim, iako zaposlenik ili član menadžmenta može biti suočen s određenom vrstom pritiska, neće svatko počiniti nezakonitu radnju. Za takvo nešto potrebno je zadovoljiti preostale dvije komponente trokuta prijevare.

Druga komponenta je prilika ili mogućnost. Mogućnost za počinjenje prijevare postoji kada pojedinac uoči da je moguće zaobići interne kontrole zato što je, primjerice, spoznao određene nedostatke u internim kontrolama. Prilike za prijevarno financijsko izvještavanje mogu nastati prilikom velikih transakcija sa subjektima koji ne podliježu reviziji. Također, nastaju kao rezultat dominacije menadžmenta od strane jedne osobe ili pojedinog subjekta u određenom industrijskom sektoru stavljajući ostale strane u neugodan položaj. Prilika može nastati zbog nedostatnog nadzora ili kontrole te neučinkovitih informacijskih i računovodstvenih sustava.

⁵ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

Posljednja komponenta trokuta prijevare je racionalizacija. Odnosi se na situacije u kojima pojedinac racionalizira svoje ponašanje kada počini nezakonita djela. Bez obzira na karakter ili set etičkih vrijednosti, pojedinac samog sebe ne doživljava kao zločinca, stoga racionalizira svoje ponašanje kako bi opravdao postupke. Racionalizacija je čimbenik koji pokreće čin prijevare u obliku „dozvole“ koja prijevarnu radnju čini prihvatljivom te umanjuje jačinu iste.

Dakle, prijevara nastaje kada pojedinac koji je motiviran učiniti nezakonitu radnju na štetu poduzeća spozna način na koji može učiniti istu i proći nekažnjeno, u cilju stjecanja vlastite koristi. Prilika je jedini faktor trokuta prijevare kojeg je moguće izbjeći. Društvo može direktno utjecati na nastanak prilike za počinjenje prijevare uspostavljanjem i provedbom učinkovitih mjera interne kontrole, pravodobnim uočavanjem upozorenja koji upućuju na povećani rizik od prijevare ili aktivnom suradnjom sudionika korporativnog upravljanja.

2.2. Vrste prijevara

MRevS 240 definira dvije vrste prijevara i to su „pogrešno prikazivanje nastalo zbog prijevarnog financijskog izvještavanja, i pogrešno prikazivanje nastalo zbog protupravnog prisvajanja imovine“.⁶

2.2.1. Prijevarno financijsko izvještavanje

Prijevarno financijsko izvještavanje uključuje „namjerna pogrešna prikazivanja, uključujući propuste iznosa ili objava u financijskim izvještajima da bi se zavelo korisnike financijskih izvještaja.“⁷ Može biti uzrokovano nastojanjem menadžmenta da upravlja zaradama kako bi zavarao korisnike financijskih izvještaja o profitabilnosti subjekta. Takve prijevarne radnje nastaju kada je menadžment motiviran smanjiti zaradu kako bi minimalizirao porez ili istu povećati kako bi osigurao financiranje od strane banke. Prijevarno financijsko izvještavanje može biti ostvareno:

- „manipulacijom, falsificiranjem (uključujući krivotvorenje) ili izmjenom računovodstvenih evidencija ili potkrjepljujuće dokumentacije iz kojih su financijski izvještaji pripremljeni,

⁶ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

⁷ Ibid

- pogrešnim prikazivanjima, ili namjernim propustima, u financijskom izvještavanju o događajima, transakcijama ili ostalim značajnim informacijama i
- namjernom krivom primjenom računovodstvenih principa vezanih uz iznose, klasifikaciju, način prezentiranja ili objave.“⁸

Isto tako, bitno je pobliže pojasniti i manipulaciju financijskih izvještaja s velikim negativnim posljedicama. Najviše štete proizvode manipulacije skrivanja gubitaka u računima dobitka i gubitka te skrivanje dugova lažiranjem bilance. Manipulacije tog tipa karakteriziraju se kao „kreativno računovodstvo“ te obuhvaćaju „upravljanje zaradom, agresivno računovodstvo, izgladivanje dobiti i gubitka te manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja mrežom prijevare.“⁹ Kao što je već spomenuto na početku poglavlja, upravljanje zaradom podrazumijeva manipulaciju s prihodima i rashodima u cilju stjecanja pozitivne slike o subjektu.

Agresivno računovodstvo je namjeran izbor procjena i računovodstvenih tehnika kako bi se manipuliralo poslovnim rezultatom u financijskim izvještajima. Drugim riječima, agresivno računovodstvo je takvo financijsko izvještavanje u kojem postoji namjera prijevare, ali se počinitelji pozivaju na važeće propise. Kod agresivnog računovodstva postoji „sivo područje“ u kojem je teško spoznati granicu između prijevare i fleksibilnosti dopuštene u računovodstvenim standardima.

Nadalje, izgladivanje dobiti i prihoda označava prikaz ostvarivanja dobiti i prihoda nekoliko uzastopnih godina kako bi se ostvario dojam konstantnog stabilnog poslovanja. Takav čin stvara pozitivnu sliku o poslovnom subjektu što rezultira porastom cijene dionica, a postiže se odgađanjem troškova ili prihoda, priznavanjem prihoda prije vremena, fiktivnim stvaranjem zaliha i tome slično.

Posljednje, kada je u pitanju mreža prijevare, radi se o nezakonitim radnjama između povezanih društava. U takvim slučajevima, društva koriste prijateljske tvrtke koje se iskorištavaju za skrivanje dugova, manipulaciju s dionicama i novčanim tokovima čime se stvara mreža prijevare.

⁸ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

⁹ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika. Zagreb: Belak Excellens d.o.o, str. 4.

Dakle, prijevarno financijsko izvještavanje često nastaje u slučajevima kada menadžment uspješno izbjegne kontrole za koje je predviđeno da djeluju efikasno, korištenjem tehnika poput:

- „evidentiranja lažnih knjiženja,
- unaprijed priznavani prihodi u financijskim izvještajima,
- kašnjenja s priznavanjem događaja i transakcija u financijskim izvještajima koji su nastali tijekom izvještajnog razdoblja,
- neobjavljivanja činjenica koje bitno utječu na rezultat u financijskim izvještajima,
- mijenjanja zapisa i uvjeta vezanih uz značajne transakcije¹⁰ i slično.

2.2.2. Pogrešno prikazivanje nastalo zbog protupravnog prisvajanja imovine

Zaposlenici često sudjeluju u nezakonitom prisvajanju imovine društva, najčešće u beznačajnim i malim iznosima. Međutim, veću opasnost predstavlja menadžment koji je u poziciji prisvojiti imovinu veće vrijednosti uz manji rizik da se isti otkrije. Zloupotreba imovine podrazumjeva krađu imovine poslovnog subjekta, a odnosi se na:

- usmjerene lažne priljeve,
- krađu fizičke imovine ili intelektualnog vlasništva,
- način koji uzrokuje da subjekt plati za robu i usluge koje nije primio,
- korištenje subjektove imovine za osobnu upotrebu.

Pronevjera primitaka podrazumjeva protupravno prisvajanje uplata na računu potraživanja ili preusmjeravanje primitaka s računa otpisanih potraživanja na osobne račune u bankama, dok se krađa odnosi na krađu zaliha za privatne potrebe ili za prodaju ili preprodaju, ali i tajni dogovori s konkurencijom u kojima se konkurenciji otkrivaju tehnološki podaci u zamjenu za novac. Posljednje, protupravno prisvajanje imovine

¹⁰ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

pojavljuje se u slučajevima kada zaposlenik subjekta koristi imovinu poduzeća za osobnu upotrebu, primjerice za garanciju privatnih zajmova.

3. PROFESIONALNI SKEPTICIZAM

Brojni korporativni skandali, poput Enrona i Worldcoma, povećali su važnost profesionalnog skepticizma i dužne pažnje u obavljanju revizije čiji nedostatak povećava rizik prijevarnog financijskog izvještavanja. Međutim, u praksi je teško odrediti ispravan stupanj skepticizma u provedbi revizije. Ako postoji visoka razina skepticizma u slučajevima kada je procijenjen nizak stupanj rizika, tada dolazi do neučinkovitost i previsokih troškova revizije. Također, nedovoljna razina skepticizma kada je procijenjen visok stupanj rizika prijevare može nepovoljno utjecati na odnos revizora i klijenta te, naposljetku, izražavanja pogrešnog revizorskog mišljenja. Obveza svakog revizora je da u fazi planiranja i obavljanja revizije iskaže stajalište profesionalnog skepticizma i time prihvati mogućnost postojanja pogrešnog financijskog prikazivanja uslijed prijevare. Dakle, revizor treba biti neovisan u odnosu na subjekt koji je predmet revizije, a neovisnost proizlazi iz revizorove objektivnosti i profesionalnog skepticizma. Profesionalni skepticizam definira MRevS 240 kao „stav koji uključuje ispitivački um i kritički pogled na revizijski dokaz“¹¹. Održavanje stava profesionalnog skepticizma podrazumijeva kontinuirano ispitivanje pouzdanosti dobivenih informacija i revizijskih dokaza kako bi se ustvrdilo postoji li mogućnost pogrešnog prikazivanja uslijed prijevare. Od revizora se očekuje da takav stav zadrži u procjeni rizika značajnih pogrešnih prikazivanja, neovisno o dojmu koji je stekao o menadžmentu subjekta kojeg revidira. Međutim, u praksi, stupanj skepticizma često ovisi o individualnim karakteristikama pojedinog revizora. Primjerice, razina skepticizma najveća je u prvoj godini obavljanja revizije dok se ista smanjuje ako je revizor upoznat s menadžmentom subjekta koji je predmet revizije. Osim etičkog i moralnog razvoja revizora, na stupanj skepticizma utječu i revizorovo znanje, iskustvo i edukacija te motivi poput sudskih tužbi, gubitak ugleda ili povezanost sa subjektom revizije. MRevS ne uključuju obvezu revizora da obavlja autentifikaciju dokumenta te revizori nisu obučeni za provjeru autentifikacije dokumenata. Ipak, koristeći se znanjem i iskustvom su u mogućnosti procijeniti jesu li dokumenti autentični ili modificirani bez revizorovog znanja. Revizor evidencije i dokumente prihvaća kao ispravne, ako nema razlog zbog kojeg vjeruje u suprotno. U tom slučaju, pokreću se postupci daljnjeg istraživanja, koji uključuju confirmiranje s trećim strankama i konzultiranje sa stručnjacima.

¹¹ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

4. FUNKCIJA KORPORATIVNOG UPRAVLJANJA U SPRJEČAVANJU PRIJEVARA

Bitnu ulogu u otkrivanju i sprječavanju prijevara imaju sudionici sustava korporativnog upravljanja koji, uz revizore, čine menadžment, odbor direktora i nadzorni odbor. Spomenuti zajedno čine lanac financijskog izvještavanja. Ako je prijevara počinjena, najveći utjecaj na ispravljanje ima odgovorno i učinkovito korporativno upravljanje koje će svojim djelovanjem otkriti prijevare i spriječiti daljnji učinak iste. „Korporativno upravljanje je proces upravljanja, usmjeravanja i nadzora poslovanja i aktivnosti društva kako bi se ostvarili ciljevi organizacije“¹². Cilj korporativnog upravljanja jest održavanje povjerenja korisnika u financijske izvještaje. Sudionici korporativnog upravljanja i njihove funkcije su:

- upravljanje od strane menadžmenta,
- nadzor koji provode nadzorni i revizorski odbor,
- interna i eksterna revizija,
- usklađenost koju reguliraju zakonodavci i kreatori standarda,
- pravno i financijsko savjetovanje od strane savjetodavnih tijela,
- funkcija nadziranja koju obavljaju dioničari, kreditori i druge interesne skupine.

4.1. Odgovornost menadžmenta

Odgovornost menadžmenta leži na postavljanju preventivnih mjera kako bi se rizik prijevara i pogreški sveo na što niži stupanj. „Menadžment, uz nadzor onih koji su zaduženi za upravljanje, treba stvoriti odgovarajuću atmosferu, stvoriti i održavati pošteno i visoko etično ponašanje, besprijekornost računovodstvenog i financijskog sustava izvještavanja, te uspostavljanje te uvođenje odgovarajuće kontrole kako bi se spriječile i otkrile prijevare i pogreške unutar poslovnog subjekta.“¹³ Dakle, menadžment je

¹² Pretnar Abičić, S. (2015). Uloga i odgovornosti revizora u detektiranju prijevarena financijskog izvještavanja, RRiF br. 3/15, str. 178.

¹³ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

odgovoran za uspostavljanje kvalitetnog računovodstvenog sustava i sustava internih kontrola osmišljenih za sprječavanje i otkrivanje prijevarenih radnji i pogrešaka. Bitno je napomenuti da spomenuti sustavi umanjuju, ali ne uklanjaju u potpunosti rizik pogrešnih prikaza. Prethodno spomenute mjere i odgovornosti se mogu sažeti na:

- uspostavljanje odgovarajućeg signala s vrha i kodeks etike, odnosno definiranje pravila ponašanja i djelovanje u skladu s njima,
- uspostavljanje interne kontrole, odnosno učinkovitog programa upravljanja rizicima prijevare što uključuje procjenu i identifikaciju rizika te uspostavljanje nadzora nad aktivnostima poduzeća,
- stvaranje pozitivnog radnog okruženja i jasne organizacijske strukture kako bi se zaposlenike potaklo da se ponašaju u skladu s propisanim politikama te kako bi se potaknula komunikacija menadžmenta i zaposlenika u cilju smanjenja vjerojatnosti prijevare,
- zapošljavanje poštene i prethodno provjeravane osobe,
- kontinuirano informiranje i educiranje zaposlenika o prijevarama, uspostavljenim internim kontrolama i disciplinskim mjerama,
- uspostavljanje anonimnih linija dojava i istraživanje prijavljenih slučajeva,
- provođenje redovitih i izvanrednih provjera te poduzimanje mjera.

Zbog prirode prijevare na koje revizori nailaze u detektiranju značajnih pogrešnih prikazivanja, od velike je važnosti međusobna komunikacija menadžmenta i tima revizora. U skladu s t.39 MRevS-a 240, menadžment će tijekom revizije kao prihvaćanje svoje odgovornosti, revizorima dati pisane izjave kojima priznaje svoju odgovornost za „oblikovanje, implementaciju i održavanje internih kontrola za prevenciju i detekciju prijevare.“¹⁴ Budući da je menadžment odgovoran za ispravljanje značajnih pogrešnih prikaza u financijskim izvještajima, važno je da revizor dobije menadžmentovu izjavu da su svi neispravljeni pogrešni prikazi prouzrokovani prijevaram ili pogreškom, po

¹⁴ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

njegovom mišljenju materijalno beznačajni. Nadalje, menadžment revizoru prezentira rezultate svojih procjena rizika da financijski izvještaji mogu biti značajno pogrešno prikazani uslijed prijevare. Također, pisanim izjavama menadžment potvrđuje svoje saznanje o postojećim ili navodnim prijevarama koje utječu na financijske izvještaje subjekta. U svoj će izvještaj uključiti i otkrivene slučajeve prijevare te mjere poduzete nad počiniteljima prijevora kako bi se skrenula pozornost na dosljednu primjenu odredaba kodeksa etike, odnosno kako bi se ukazalo na važnost promicanja kulture poštenja.

4.2. Uloga i odgovornost nadzornog odbora

Jedan od ključnih nadzornih mehanizama korporativnog upravljanja predstavljaju organizirani odbori. U Republici Hrvatskoj, za kontrolu, nadgledanje i praćenje poslovanja društva zadužen je nadzorni odbor. Budući da je odbor odgovoran djelovati u najboljem interesu dioničara, vrlo je bitan učinkoviti nadzor nad sustavima interne kontrole, procesima upravljanja rizicima, učinkovitosti provođenja revizije te nadzor nad integritetom, pouzdanošću i kvalitetom procesa financijskog izvještavanja. Uz postavljanje disciplinarnih mjera pri otkrivanju prijevarnog ponašanja, nadzorni odbor također je odgovoran za preventivno djelovanje prijevara i pogrešaka. Kako bi mogao identificirati prijevarno ponašanje u gospodarskom subjektu, odbor treba kontinuirano održavati komunikaciju s ostalim sudionicima lanca financijskog izvještavanja, a komuniciranje s eksternim revizorima odvija se putem revizijskog odbora.

5. ODGOVORNOSTI REVIZORA

Revizor je odgovoran za planiranje i provedbu revizije kako bi stekao razumno uvjerenje i izrazio mišljenje o tome jesu li finacijski izvještaji, u svim značajnim odrednicama, sastavljeni unutar primjenjivih okvira financijskog izvještavanja. Revizor treba ustanoviti je li došlo do značajno pogrešnog prikazivanja uslijed prijevare ili pogreške. „Revizija provedena u skladu sa MRevS-ima oblikovana je tako da pruži razumno uvjerenje da financijski izvještaji razmatrani kao cjelina ne sadrže značajna pogrešna prikazivanja, bilo da su uzrokovana prijevarama ili pogreškama“.¹⁵ Bitno je naglasiti da, iako godišnja revizija može utjecati na sprječavanje prijevare ili pogreške, revizor nije odgovoran za sprječavanje istih. Revizor može steći razumno, ne apsolutno, uvjerenje da će značajna pogrešna prikazivanja biti otkrivena u financijskim izvještajima. Pogrešni prikazi u financijskim izvještajima ne moraju nužno biti otkriveni, iako je revizija prethodno bila obavljena u skladu s MrevS-ima. „Kada prikuplja razumno uvjerenje, revizor ima obvezu zadržavanja stava profesionalnog skepticizma tijekom revizije, razmatrajući mogućnost za zaobilaženje kontrola od strane menadžmenta i priznajući činjenicu da revizijski postupci efikasni za otkrivanje pogreške možda neće biti efikasni u otkrivanju prijevare.“¹⁶ Dakle, evidencije dostupne revizoru stvaraju razumno uvjerenje i time ne daju konačni sud.

5.1. Ciljevi revizora

Prema MRevS-u 240, ciljevi revizora su: prepoznati i ocijeniti rizike značajnih pogrešnih prikazivanja, prikupiti revizijski dokaz o ocijenjenim rizicima pogrešnih prikazivanja, primjereno reagirati na prepoznate prijevare ili na one koje se sumnja te formirati mišljenje o financijskim izvještajima.

Oblikovanje postupaka za otkrivanje prijevarnog financijskog izvještavanja može se pojednostaviti u tri faze:

- Faza planiranja u kojoj revizor provodi postupke propitkivanja menadžmenta i zaposlenika te postupke procjene rizika prijevare.

¹⁵ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

¹⁶ Ibid

- Faza obavljanja daljnih postupaka revizije u kojoj revizor provodi procedure reakcije na prethodno procijenjene rizike prijevare te uključuje provjeru revizijskih dokaza.
- Faza izvještavanja uključuje komunikaciju s menadžmentom, nadzornim odborom ili, u nekim slučajevima, nadležnim organima te izražavanje revizorskog mišljenja.

6. RASPRAVE TIJEKOM PLANIRANJA REVIZIJE

Revizor provodi postupke procjene rizika kako bi prikupio informacije koje bi mu koristile za prepoznavanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevare. Procjena rizika je postupak stjecanja razumijevanja o implementiranim kontrolama unutar poslovnog subjekta. Spomenutim postupcima, revizor stječe razumijevanje o poslovnom subjektu, njegovom okruženju, mogućim rizicima te internim kontrolama. Tijekom rasprave s menadžmentom, revizor prikuplja bitne informacije o menadžmentovim procjenama rizika značajnog pogrešnog prikazivanja financijskih izvještaja uslijed prijevare. Za subjekte koji imaju funkciju interne revizije, revizor će postaviti upite internoj reviziji kako bi ustanovio postoji li rizik od prijevarne radnje. Postavljanje upita ostalima unutar subjekta može pružiti priliku pojedincu da podijeli s revizorom informaciju o kojoj se u drugim okolnostima ne bi pričalo. Prema tome, poželjno je da revizor uspostavi komunikaciju s ostalim djelatnicima poslovnog subjekta. Revizor će procijeniti upućuju li informacije koje je prikupio, na rizike značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevare.

6.1. Rasprava između članova tima

Pri planiranju revizije, revizor treba održati rasprave s ostalim članovima revizorskog tima o podložnosti poslovnog subjekta značajnim pogrešnim prikazivanjima u financijskim izvještajima zbog prijevara ili pogrešaka. U spomenutim raspravama se razmatra gdje bi se pogreške najvjerojatnije mogle pojaviti i na koji bi način prijevara mogla biti počinjena. Rasprave između članova tima omogućuje revizoru utvrđivanje kako će se rezultati revizorskih postupaka podijeliti između članova tima. „Pravodobna rasprava i rasprava provedena na pravilan način omogućava svim članovima tima da budu svjesni svojih odgovornosti te pruža mogućnost iskusnijim članovima da podijele svoja znanja s neiskusnijim članovima“¹⁷ Rasprava može uključiti razmatranje internih i eksternih čimbenika koji mogu kreirati poticaj menadžmenta ili zaposlenika da se počini prijevara. Povlači se pitanje životnog stila menadžmenta i djelatnika te je li došlo do neobjašnjene promjene u ponašanju istih. Za vrijeme rasprave, revizori bi trebali održati odgovarajući stupanj profesionalnog skepticizma, iako se u prošlosti možda nisu susreli s problemima s menadžmentom.

¹⁷ Hitrec, F. (2013). Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u poslovanju, RRiF br. 11/13, str. 127.

6.2. Propitkivanje menadžmenta

Revizor od menadžmenta prikuplja podatke o računovodstvenom sustavu i sustavu internih kontrola poslovnog subjekta te utvrđuje ima li menadžment spoznaja o prijevornoj radnji ili bilo kakvoj značajnoj pogrešci kojom je oštećen poslovni subjekt. Tim načinom revizor dopunjuje vlastito znanje o poslovnom subjektu. Nadalje, može provoditi propitkivanje menadžmenta o postojanju podružnice, transakcija ili stavki u financijskim izvještajima u kojima je mogućnost pogreške veća te postoje li čimbenici rizika prijave. Također se ispituje rad internih revizora poslovnog subjekta i potencijalne slabosti internih kontrola. Priroda, opseg i učestalost menadžmentove procjene sustava internih kontrola i rizika varira od subjekta do subjekta te ovisi o veličini i broju poslovnih subjekata. Poznavanje spomenutog opsega i učestalosti procjene internih kontrola je od velike važnosti jer pomoću toga revizor može ustanoviti pridaje li menadžment dovoljno pozornosti internim kontrolama. Osim ukazivanja na potencijalne slabosti internih kontrola, ovakva vrsta propitkivanja može pokazati da postupci kontrole efikasno funkcioniraju jer su nepravilnosti pravodobno uočene. Temeljem ispitivanja menadžmenta, revizor razmatra postoje li problemi vezani za upravljanje koje bi trebalo raspraviti sa članovima nadzornog odbora subjekata. Problemi mogu biti vezani s neuspjehom menadžmenta da pravodobno ukloni propuste internih kontrola uočenih tijekom prošlogodišnje revizije. Premda propitkivanje menadžmenta može doprinjeti prikupljanju informacija vezanih za rizik pogrešnog prikazivanja od strane zaposlenika, nije od velike koristi u slučaju prijave menadžmenta. Temeljem ispitivanja menadžmenta, revizor razmatra postoje li problemi vezani za upravljanje koje bi trebalo raspraviti sa članovima nadzornog odbora subjekata.

6.3. Rasprave s članovima nadzornog odbora

S obzirom na to da je nadzorni odbor odgovoran za nadgledanje poslovanja društva, posve je logično da revizori od odbora traže mišljenje o poštenju i sposobnosti menadžmenta. Spomenutim propitkivanjem revizor pokušava skupiti informacije o podložnosti poslovnog subjekta prijavi menadžmenta. Također, revizor od nadzornog odbora može zatražiti mišljenje o općem pristupu i cilju revizije. Budući da se odgovornosti članova nadzornog odbora i menadžmenta razlikuju od države do države, podrazumijeva se da je revizor upoznat s raspodjelom odgovornosti unutar određenog subjekta kako bi razgovori i pitanja bili usmjereni na prave osobe.

7. PREPOZNAVANJE I PROCJENA RIZIKA POGREŠNIH PRIKAZIVANJA USLIJED PRIJEVARA

„Cilj revizora je prepoznati i procijeniti rizike značajnog pogrešnog prikazivanja, uslijed prijevare ili pogreške, na razinama financijskih izvještaja i tvrdnji, kroz stjecanje razumijevanja subjekta i njegovog okruženja, uključujući i subjektive interne kontrole, stvarajući na taj način osnovicu za oblikovanje i implementaciju reakcija na procijenjene rizike značajnog pogrešnog prikazivanja.“¹⁸

Revizijski rizik je rizik revizora da izrazi neprimjereno mišljenje u situaciji kada su financijski izvještaji značajno pogrešno prikazani. Tri su vrste revizijskog rizika: inherentni, kontrolni i detekcijski rizik ili rizik neotkrivanja. Inherentni rizik predstavlja mogućnost da će se pojaviti značajne pogreške u financijskim izvještajima. Kontrolni rizik je rizik da sustav internih kontrola neće pravodobno spriječiti ili otkloniti značajne pogreške, a detekcijski rizik je rizik da revizor svojim postupcima neće otkriti određenu značajnu pogrešku u financijskim izvještajima. Kako bi smanjio rizik neotkrivanja na što nižu razinu, revizor provodi procjenu čimbenika rizika prijevare.

7.1. Čimbenici rizika prijevare

Nakon što je prikupio potrebne informacije, revizor ocjenjuje upućuju li dobiveni podaci na postojanje jednog ili više čimbenika rizika prijevare. Dok postojanje jednog ili više čimbenika rizika prijevare ne upućuje na postojanje prijevare, često su prisutni u okolnostima kada je prijevare nastala i stoga upućuju na rizik značajnih pogrešnih prikazivanja. Dakle, čimbenici rizika prijevare su događaji ili uvjeti koji mogu pružiti motiv ili mogućnost za počinjenje prijevare te koji upućuju na to da je prijevare već počinjena. Primjerice, situacija koja upućuje da je prijevare već učinjena je ona u kojoj je glavna knjiga neusklađena ili pojedini dokument nedostaje.

¹⁸ Međunarodni revizijski standard 315- Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegovog okruženja

7.1.1. Čimbenici rizika prijevare vezani uz pogrešne prikaze nastale prijevarnim financijskim ponašanjem

Čimbenici rizika prijevare vezani uz pogrešne prikaze u financijskim izvještajima mogu biti vezani za osobine menadžmenta, osobine poslovanja i financijske stabilnosti i uvjete djelatnosti.

Čimbenici rizika prijevare vezani za osobine menadžmenta odnose se na menadžmentovo stajalište i odnos istog prema internim kontrolama i financijskom izvještavanju. Spomenuti čimbenici rizika prijevare postoje ako postoji motivacija da se menadžment uključi u prijevarno financijsko izvještavanje. Pokazatelj za takvo ponašanje može biti postojanje interesa od strane menadžmenta za povećanjem cijena dionica, koristeći se agresivnim računovodstvom ili drugim agresivnim računovodstvenim postupcima. Također, pokazatelji mogu biti situacije u kojima se menadžment obvezuje analitičarima, kreditorima ili trećim osobama na ostvarivanje nerealnih prognoza ili previsokih prihoda. Nadalje, na rizik prijevare uvelike može utjecati zanemarivanje značajnih slabosti u internim kontrolama, postavljanje neopravdano visokih ciljeva od strane menadžmenta, zapošljavanje neučinkovitog osoblja ili zanemarivanje zakonodavnih vlasti. Napetost u odnosima između menadžmenta i revizora zbog, primjerice, prijašnjih nesuglasica, također je bitan pokazatelj da postoji rizik prijevarnog ponašanja od strane menadžmenta, posebice ako menadžment otežava komunikaciju revizora s članovima nadzornog odbora.

Čimbenici rizika prijevare vezani uz uvjete u djelatnosti odnose se na ekonomske i regulatorne uvjete u kojima određeni subjekt posluje. Moguć je rizik prijevare ako subjekt posluje na visoko konkurentnom tržištu ili ako se bavi djelatnošću sa slabim rastom što rezultira manjkom potražnje kupaca. Takvi uvjeti su popraćeni opadajućim profitom i time umanjuju financijsku stabilnost poslovnog subjekta.

Čimbenici rizika prijevare vezani uz osobine poslovanja i financijsku stabilnost vežu se za profitabilnost i financijsko stanje poslovnog subjekta. Pokazatelji za postojanje rizika su, primjerice, skori bankrot društva, bankovni računi ili podružnice u poreznim oazama te istovremeno prikazivanje profitabilnosti, premda društvo ne ostvaruje prihode. Dakle, rizik postoji ako je poslovni subjekt provodi sumnjive transakcije koje nisu revidirane ili koje nisu uobičajene u redovnom poslovanju.

7.1.2. Čimbenici rizika prijevare vezani za pogrešne prikaze nastale protupravnim prisvajanjem imovine

U slučajevima protupravnog prisvajanja imovine, čimbenici rizika prijevare mogu se podijeliti u dvije skupine: „podložnost imovine protupravnom prisvajanju i kontrole“¹⁹.

Podložnost imovine protupravnom prisvajanju odnosi se na onu imovinu društva koja je podložna krađi. Revizor u tim slučajevima treba obratiti pozornost na karakteristike zaliha i dugotrajne imovine. Ako je određeni dio zaliha ili dugotrajne imovine od velike vrijednosti te ako za istim postoji visoki stupanj potražnje, tada postoji rizik prijevare, odnosno rizik za protupravno prisvajanje imovine. Primjer za to su zalihe dijamanta ili kompjuterski čipovi.

Rizičnim čimbenicima smatraju se situacije u kojima postoji nedostatak kontrole nad imovinom, odnosno nedostatak kontrole nad sprječavanjem i otkrivanjem protupravnog prisvajanja spomenute. Primjerice, nedostatak nadgledanja od strane menadžmenta ili neprimjereno vođenje evidencija za imovinu podložnu krađi su neki od pokazatelja rizičnih čimbenika. Također, revizor treba usmjeriti pažnju na mjesta na kojima zaposlenici imaju pristup imovini podložnoj krađi te utvrditi postoje li primjereni postupci za selekciju zaposlenika kojima je dopušteno pristupiti spomenutoj imovini.

7.2. Rizici prijevare u priznavanju prihoda

„U skladu s MRevS-om 315, revizor će prepoznati i ocijeniti rizike značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevare na razini financijskih izvještaja, i na razini tvrdnji financijskih transakcija, stanja računa i objava“²⁰. Prilikom prepoznavanja i procjene rizika prijevare u priznavanju prihoda, revizor će ocijeniti koje vrste ili transakcije prihoda uzrokuju takve rizike. Kada je riječ o značajnom pogrešnom prikazivanju prihoda kao rezultatu prijevarne radnje, radi se o precjenjivanju prihoda, odnosno o preranom priznavanju istog ili evidenciji fiktivnih prihoda. Rizici prijevare u priznavanju prihoda mogu ovisiti o pritisku na menadžment da počini prijevarno financijsko izvještavanje. Takvi pritisci postoje kada je uspješnost menadžmenta mjerena temeljem godišnjeg porasta prihoda poslovnog subjekta. Također, rizik prijevare u priznavanju prihoda postoji u

¹⁹ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

²⁰ Ibid

subjektima koji generiraju veliki dio prihoda u gotovini. Upozorenje na nepravilnosti u priznavanju prihoda je krivotvorenje dokumenata, što obuhvaća pogrešne datume isporuka i otpreme robe, prikazivanje ranijih datuma u računima ili krivotvorenje ostalih datuma u dokumentima, čime se nastoji prikriti stvarni datum transakcije. Zbog navedenog, revizor treba biti upoznat s uobičajenom praksom rada i utvrditi jesu li uspostavljene politike i procedure provođene. Primjerice, ako sa svakim kupcem treba sklopiti pisani ugovor, nepostojanje takva ugovora ukazuje na nepravilnosti. Što se tiče priznavanja prihoda koji ne postoje, odnosno fiktivnih prihoda, na njih ukazuju, primjerice, neočekivani rast prodaje, velika salda potraživanja od povezanih stranaka ili kupaca s nepoznatim adresama ili nedostatak kontrola u funkciji prodaje i pri naplati potraživanja.

7.3. Procjena čimbenika rizika prijevare

Čimbenici rizika prijevare ne mogu se poredati po važnosti. Značajnost rizičnih čimbenika uvelike ovisi o veličini, kompleksnosti i karakteristikama poslovnog subjekta. Neki od spomenutih pokazatelja rizičnih čimbenika mogu postojati u subjektima gdje zbog određenih uvjeta, neće ukazati na rizik značajnog pogrešnog prikazivanja. Primjerice dominacija menadžmenta od strane pojedinca u malim subjektima ne ukazuje na propust menadžmenta u komuniciranju primjerenog stava o internim kontrolama. Međutim, dominacija pojedinca u menadžmentu može biti potencijalna slabost zbog postojanja prilike za menadžmentovim zaobilaženjem kontrola. Isto tako, u velikim društvima revizoru je prioritet razmotriti rizične čimbenike vezane za neprimjereno rukovođenje ili učinkovitost interne revizije. Zbog toga, procjena čimbenika rizika prijevare zahtjeva profesionalnu prosudbu. „Postojanje čimbenika rizika prijevare može utjecati na revizorovu procjenu inherentnog i kontrolnog rizika.“²¹ Prisutnost čimbenika podrazumjeva da će revizor procijeniti visoku razinu kontrolnog rizika. Prilikom takvih situacija, revizor može testirati interne kontrole kako bi smanjio stupanj kontrolnog rizika. Temeljem procjene rizika, revizor provodi dokazne postupke kako bi rizik neotkrivanja sveo na što niži stupanj. Prilikom te procedure, usmjerava pažnju na one čimbenike rizika za koje je utvrdio da postoje te na vrstu i značajnost postojećih. Isto tako, revizor može

²¹ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

promijeniti vrstu, opseg i vremenski raspored dokaznih testova koje je prethodno isplanirao s obzirom na utvrđene čimbenike rizika prijevare.

8. REAKCIJE NA PROCIJENJENE RIZIKE PRIJEVARE

Nakon što je izvršio procjenu rizika prijevare u fazi planiranja, od revizora se očekuje da primjereno reagira na prepoznate rizike. „Cilj je revizora da oblikovanjem i implementacijom odgovarajućih reakcija na procijenjene rizike značajnog pogrešnog prikazivanja prikupi dostatne i primjerene revizijske dokaze koji se odnose na te procijenjene rizike.“²² Prema tome, ako je revizor tijekom postupka procjene rizika prijevare utvrdio da postoji rizik prijevare te da bi utjecaj istog mogao biti značajan, u ovoj fazi odlučuje koje će postupke provesti kako bi prikupio dostatne revizijske dokaze te formirao ispravno mišljenje o financijskim izvještajima. Reakcije revizora mogu se podijeliti u tri skupine: „sveobuhvatne reakcije koje naglašavaju procijenjene rizike prijevare na razini financijskih izvještaja, revizijski postupci koji odražavaju reakciju na procijenjene rizike na razini tvrdnji i revizijski postupci kao reakcija na rizike povezane s menadžmentovim zaobilaženjem kontrola.“²³

8.1. Sveobuhvatne reakcije

Kao sveobuhvatne reakcije na procijenjene rizike, revizor će povećati vlastiti stupanj profesionalnog skepticizma što će se odraziti u povećanoj senzitivnosti u izboru vrste i obujma dokumentacije koja će biti pregledavana te povećanoj potrebi potvrde iz drugog izvora. U okviru sveobuhvatnih reakcija, revizor će dodijeliti i nadzirati djelatnike, primjerice pojedince specijaliziranih vještina i znanja poput IT eksperta, forenzičara ili drugih iskusnih pojedinaca koji će biti uključeni u angažman. Nadalje, revizor će ocijeniti može li primjena računovodstvenih politika društva upućivati na prijevarno financijsko izvještavanje i mogućnost menadžmenta da upravlja zaradom. Revizor će također inkorporirati elemente nepredvidivosti u provedbi daljnjih postupaka, odnosno u izboru vrste, vremenskog rasporeda i obujma revizijskih postupaka. Budući da revizori u praksi često kod istog klijenta provode iste postupke određeni broj godina, smanjuje se stupanj profesionalnog skepticizma tijekom postupka provedbe revizije. Takvo ponašanje može rezultirati neprimjerenom procjenom rizika prijevare i, posljedično, neotkrivanjem prijevare. Isto tako, lakše je prikriti nedopuštene radnje i prijevarno financijsko izvještavanje ako je menadžment upoznat s postupcima koje revizor uobičajeno provodi. Nepredvidivost se može odnositi na provođenje revizije nad segmentom koji obično nije

²² Međunarodni revizijski standard 330-Revizorove reakcije na procijenjene rizike

²³ Pretnar Abičić, S. (2017). RRiF, Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevare, br. 12/17., str. 223.

obuhvaćen planom i programom revizije. Isto tako, revizor može vremenski prilagoditi procedure tako da reviziju započne za vrijeme trajanja godine koja je predmet revizije, umjesto da čeka da se sva knjiženja završe. Na taj način može utjecati na manipulaciju od strane menadžmenta na financijske rezultate. Revizor također može odlučiti započeti promatranje zaliha na lokacijama gdje dolazak revizora nije prethodno najavljen ili, pak, provesti inventuru na temelju iznenađenja.

8.2. Reakcija na procijenjene rizike prijevara na razini tvrdnji

„U skladu s MRevS-om 330 revizor je obavezan oblikovati i provoditi daljnje revizijske postupke čija se vrsta, vremenski raspored i opseg temelje na procijenjenim rizicima značajnoga pogrešnog prikazivanja zbog prijevara na razini tvrdnje i koji predstavljaju reakciju na te rizike.“²⁴ Dakle, revizor treba prilagoditi svoje postupke procijenjenim rizicima kako bi prikupio revizijski dokaz. Prema MRevS-u 240, revizor će, kao reakcija na procijenjeni rizik, promijeniti vrstu postupka, vremenski raspored i opseg procedura. Promjena vrste postupaka odnosi se na promjenu postupaka putem kojih će se prikupiti pouzdaniji i relevantniji dokazi te dodatne informacije potvrđene iz drugih izvora i različite od prethodno prikupljenih. Primjerice, ako postoji prijetnja da menadžment „napuhuje“ prodaju, tada revizor može pribaviti eksterne potvrde kako bi potvrdio detalje ugovora o prodaji. Revizor također može kontaktirati glavne klijente, dobavljače ili određene osobe unutar organizacije uz slanje pisanih potvrda. Dalje, vremenski raspored dokaznih postupaka možda treba biti modificiran. U tom slučaju, revizor može zaključiti da je obavljanje dokaznih postupaka na kraju razdoblja ili blizu kraja razdoblja bolja reakcija na procijenjene rizike značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevara. Opseg postupaka također treba odgovarati procijenjenom riziku pogrešnog prikazivanja uslijed prijevara. Odnosi se na količinu postupka koje je potrebno provesti, primjerice odabir veličine uzorka ili broj promatranja kontrolne aktivnosti. Korištenjem računala može se omogućiti šire testiranje pohranjenih transakcija i računa. Tim putem se mogu razvrstati transakcije sa specifičnim karakteristikama. Dakle, treba postojati jasna veza između procijenjenih rizika značajnog pogrešnog prikazivanja uslijed prijevara i reakcije na spomenute.

²⁴ Pretnar Abičić, S. (2017)., RRiF, Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevara, br. 12/17. str. 224.

8.3. Reakcija na rizike povezane s menadžmentovim zaobilaženjem kontrola

Menadžment je u najboljoj poziciji za počinjenjem prijevare zato što može manipulirati računovodstvenim evidencijama i pripremom prijevornih financijskih izvještaja zaobilaženjem kontrola. Značajna pogrešna prikazivanja financijskih izvještaja obuhvaćaju evidentiranje neprimjerenih i neodobrenih knjiženja. To može nastati kada menadžment radi prilagodbe iznosa u financijskim izvještajima koji nisu reflektirani u knjiženjima. Neovisno o procjeni rizika menadžmentovog zaobilaženja kontrola, revizor će provesti revizijske postupke kako bi testirao valjanost knjiženja i ostalih usklađenja provedenih u pripremi financijskih izvještaja. Spomenuti postupci mogu uključivati postavljanje upita zaposlenicima koji su bili uključeni u financijsko izvještavanje neobičnih aktivnosti te će revizor razmotriti treba li provesti testiranje knjiženja i ostalih usklađenja tijekom razdoblja. Isto tako, revizor provjerava kontrole implementirane nad knjiženjima i usklađenjima. Bitno je napomenuti da neprimjerena knjiženja imaju prepoznavajuće karakteristike. Spomenuta se knjiženja obično nalaze po nasumice odabranim nepovezanim računima, provedena su od strane zaposlenika koji obično ne provodi knjiženja, evidentirana su na kraju razdoblja ili mogu sadržavati okrugle brojeve. Revizor također treba utvrditi postoji li subjektivnost u računovodstvenim procjenama i odlukama menadžmenta. Prijevarno financijsko izvještavanje često je postignuto namjernim pogrešnim prikazivanjem računovodstvenih procjena. To može biti ostvareno precjenjivanjem rezervi radi izravnjanja zarada kroz više obračunskih razdoblja s ciljem obmane korisnika financijskih izvještaja utjecanjem na njihovu percepciju o profitabilnosti društva. Kada utvrdi da subjektivnost postoji, revizor ponovo ocjenjuje računovodstvene procjene te obavlja retroaktivan pregled menadžmentovih procjena i pretpostavki u prethodnoj godini. Retroaktivan pregled se također obavlja kao dio posupka procjene rizika kako bi se prikupile informacije o efikasnosti prošlogodišnjih procjena od strane menadžmenta. Nadalje, od revizora se očekuje i da provede postupke za značajne transakcije koje su izvan redovnog poslovanja društva ili su neobične uzimajući u obzir revizorovo poznavanje društva i njegovog okruženja. Spomenute transakcije se mogu doimati komplicirane i uključivati više društava unutar konsolidirane grupe koje nisu odobrene od strane onih koji su zaduženi za upravljanje društvom ili uključuju stranke koje nemaju financijsku snagu potkrijepiti transakciju.

8.4. Reakcije na pogrešno prikazivanje financijskih izvještaja i zloupotrebe imovine

8.4.1. *Priznavanje prihoda*

U situacijama kada se sumnja u to jesu li evidentirane transakcije prihoda nastale te jesu li ispravno evidentirane, revizor može, primjerice, usporediti prihode od prodaje po mjesecima i linije proizvoda tekućeg izvještajnog razdoblja s prethodnim razdobljima. Bitan je pregled ugovora te posjet skladištu kako bi se utvrdilo je li roba isporučena sukladno ugovoru te jesu li poštovani kriteriji za priznavanje prihoda. Od revizora se također očekuje da provede rasprave s osobljem u odjelima prodaje, marketinga i financija o tome jesu li ispunjeni financijski ciljevi, te kakva se prodaja očekuje u budućim računovodstvenim razdobljima.

8.4.2. *Količine zaliha*

Postupci koje revizor provodi u cilju minimalizacije rizika manipulacije zalihama obuhvaćaju pregled evidencija zaliha te promatranje popisa na nenajavljenoj osnovi. Revizor također može provesti dodatne postupke prilikom promatranja brojanja zaliha, kao što je pregledavanje sadržaja stvari u kutijama ili načina na koji se roba pakira.

8.4.3. *Pogrešno prikazivanje uslijed zloupotrebe imovine*

Reakcija revizije na procijenjene rizike pogrešnog prikazivanja uslijed prijevara vezanih uz zloupotrebu imovine obično je usmjerena prema stanjima računa i transakcijama. Neke od reakcija vezane uz zlouporabu imovine su: „analiziranje nedostataka zaliha po lokacijama i vrsti proizvoda, provođenje računalne usporedbe liste dobavljača s listom djelatnika kako bi se prepoznale iste adrese ili telefonski brojevi, pregled mapa djelatnika koje sadrže malo ili nimalo dokaza o radu, na primjer, nedostatak ocjene o uspješnosti izvršavanja radnih zadataka, pregled vlasništva nad velikim i neobičnim troškovima“²⁵ i slično.

U nastavku je prikazan primjer pitanja koje revizori postavljaju menadžmentu prilikom provedbe procedura kojima se pokušava prepoznati prijevarno ponašanje.

²⁵ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

Slika 1: Upitnik koji sadrži pitanja koja revizori postavljaju menadžmentu

Poštovani g. Ivan Ivić,

Molimo Vas da odgovorite pisanim putem da li u društvu Ivić Comp d.o.o.postoje:

- Transakcije koje nisu evidentirane na potpun ili ažuran način ili su neprimjereno evidentirane u pogledu iznosa ili računovodstvenog razdoblja?
- Neobjašnjene razlike između izvoda kupaca i analitike potraživanja?
- Neobične promjene bilance?
- Usklađenja u zadnji čas koja značajno utječu na financijski rezultat?
- Mogućnosti gubitka u tekućoj godini?
- Problemi likvidnosti i solventnosti?
- Nedostajući dokumenti?
- Fotokopirani ili elektronički preneseni dokumenti kada se očekuje da bi originalni dokumenti trebali postojati?
- Vanjski pritisci na poslovanje?
- Neuobičajeni vremenski pritisci za okončanje revizije?
- Dijelovi poslovanja koje je teško nadzirati ili revidirati?
- Natuknice ili pritužbe o navodnim prijevarama?
- Nedostajući inventar ili fizička imovina značajnog iznosa?
- Toleriranja kršenja kodeksa ponašanja?
- Podjela dužnosti na osjetljivim područjima?
- Ažurna rješavanja prepoznatih nedostataka u internim kontrolama?

Izvor: autor

9. OCJENA REVIZIJSKOG DOKAZA

„Na temelju obavljenih revizijskih postupaka i prikupljenih revizijskih dokaza, od revizora se očekuje da ocijeni jesu li procjene rizika značajnih pogrešnih prikazivanja ostale primjerene.“²⁶ Naime, informacije koje revizor prikupi tijekom provedbe revizije mogu značajno razlikovati od informacija na kojima se temeljila procjena rizika. Zbog toga će revizor kod formiranja zaključka ocijeniti jesu li financijski izvještaji u skladu s njegovim razumijevanjem društva te postoje li rizici prijevare koji prethodno nisu uočeni. Ocjena revizijskog dokaza se temelji na profesionalnoj prosudbi revizora jesu li prikupljeni dostatni i primjereni revizijski dokazi te temeljem iste, revizor utvrđuje postoji li potreba za provedbom drugačijih revizijskih postupaka.

Ako se pokaže da pogrešno prikazivanje ukazuje na prijevare, revizor će ocijeniti posljedice pogrešnog prikaza na ostale aspekte revizije, fokusirajući se na izjave menadžmenta i njihovu pouzdanost. Pouzdanost dokaza koji su prikupljeni može biti upitna jer postoji sumnja o istinitosti danih izjava menadžmenta i vjerodostojnosti računovodstvenih evidencija i dokumentacije. Zbog toga će revizor ponovno ocijeniti procjenu rizika prijevare i posljedice na postupke koje je proveo kao reakciju na ocijenjene rizike. Revizor, u tim okolnostima, skreće pozornost na moguće postojanje tajnih sporazuma između zaposlenika, menadžmenta ili treće strane pri ponovnom razmatranju pouzdanosti dokaza. Ako je menadžment uključen u prijevare, revizor možda neće biti u mogućnosti prikupiti revizijske dokaze, niti će biti moguće sastavljanje revizorovog izvješća o financijskim izvještajima.

²⁶Hitrec, F. (2013). Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u poslovanju, RRiF br. 11/3, str. 129.

10. PRIOPĆAVANJE

Kada revizor pronađe pogrešan prikaz koji je nastao kao posljedica prijave, njegova je obveza priopćiti tu informaciju nadzornom odboru, menadžmentu te, u određenim okolnostima, nadzornim organima.

10.1. Komunikacija s menadžmentom i onima koji su zaduženi za upravljanje

„Ako revizor otkrije prijevaru, bez obzira da li ona rezultira značajnim pogrešnim prikazima u financijskim izvještajima ili ne; ili prikupi dokaze koji upućuju na mogućnost postojanja prijave, revizor o tome mora pravodobno izvijestiti odgovarajuću razinu menadžmenta, te razmotriti potrebu izvješćivanja članova nadzornog odbora u skladu sa MRevS-om 260 Izvješćivanje o revizijskim pitanjima onih koji su zaduženi za upravljanje.“²⁷ Izvješćivanje menadžmenta o prijevari u društvu, ili sumnje u prijevaru, od velike je važnosti jer omogućava menadžmentu da poduzme odgovarajuće akcije. Spomenuto vrijedi čak i kada se radi o neznajnim prijevarama od strane djelatnika na nižoj razini organizacije. Revizor treba upozoriti onu razinu menadžmenta čija je primarna odgovornost prevencija i otkrivanje prijevara. Određivanje razine menadžmenta koja je primjerena pitanje je revizorove profesionalne prosudbe na koju utječu vjerojatnost zavjere i jačina prijave na koju se sumnja. U okolnostima kada sumnja na prijevaru koja uključuje menadžment, revizor će o spomenutim sumnjama komunicirati s onima koji su zaduženi za upravljanje te utvrditi vrste, vremenski raspored i obujam postupaka koji su potrebni za završavanje revizije. Revizorova komunikacija s onima koji su zaduženi za upravljanje može biti usmena ili pismena. U nekim slučajevima, revizor ne mora obavijestiti one koji su zaduženi za upravljanje ako dođe do prijevara koje ne uključuju menadžment i ne rezultiraju značajnim pogrešnim prikazivanjem. S druge strane, oni koji su zaduženi za upravljanje mogu htjeti biti informirani o takvim okolnostima. Iz tog razloga komunikacija između revizora, menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje je od velike važnosti, kako bi se u ranoj fazi revizije dogovore o vrstama i opsegu revizorove komunikacije u tom pogledu. Iznimno, u okolnostima gdje revizor ima sumnje o čestitosti i poštenju menadžmenta ili onih koji su zaduženi za upravljanje, revizor može zatražiti pravni savjet o određivanju primjerenog slijeda aktivnosti.

²⁷ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

Što se tiče pitanja koja se odnose na prijeveru, revizor treba razgovarati s onima koji su zaduženi za upravljanje društvom o vrstama, opsegu i učestalosti menadžmentovih procjena kontrola za prevenciju i detekciju prijevera. Zatim, potrebno je razgovarati o propustu menadžmenta da adresira značajne nedostatke u internim kontrolama. Potrebno se dotaknuti pitanja o čestitosti menadžmenta i njegovoj primjeni računovodstvenih politika.

10.2. Komunikacija s regulatornim tijelima

Ako je revizor ustanovio da je došlo do prijevera u društvu, potrebno je utvrditi postoji li odgovornost obavijestiti osobe izvan društva o prethodno spomenutim sumnjama. Može se postaviti pitanje hoće li na spomenutu činjenicu više utjecati revizorova profesionalna obveza držanja klijentovih informacija povjerljivima ili revizorove zakonske obveze.²⁸ Međutim, revizorove pravne odgovornosti variraju između zemalja i u određenim okolnostima obveze povjerljivosti mogu biti stavljene van snage temeljem statuta, zakona ili suda.²⁸ U određenim zemljama, revizor čak ima obvezu izvjestiti supervizorsko tijelo ako dođe do saznanja o prijeveri.

²⁸ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijeverama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

11. REVIZOR NIJE U MOGUĆNOSTI NASTAVITI S ANGAŽMANOM

Ponekad se revizor nađe u okolnostima koja dovode u pitanje njegovu mogućnost nastavka obavljanja revizije. Tim okolnostima se smatraju situacije u kojima društvo ne poduzima primjerene aktivnosti po pitanju prijevara, kada rezultati revizijskih testova ukazuju na značajan rizik značajnih i sigurnih prijevara te kada revizor sumnja u čestitost menadžmenta i onih koji su zaduženi za upravljanje. Dakle, kada revizor spozna da je došlo do značajnog pogrešnog prikazivanja te uslijed toga naiđe na izvanredne okolnosti koje dovode u pitanje njegovu mogućnost nastavka obavljanja revizije, revizor će napraviti nekoliko koraka. Prvo, odrediti će profesionalne i pravne odgovornosti s obzirom na okolnosti. Zatim će razmotriti je li primjereno „povući“ se iz angažmana, u slučajevima kada zakon to dopušta. Zbog različitosti okolnosti do kojih može doći, teško je odrediti kada se točno „povući“ iz angažmana. Ako dođe do odluke da revizor više ne želi nastaviti angažman, revizor je obavezan obavijestiti primjerenu razinu menadžmenta o donešenoj odluci te navesti razloge za povlačenje. Ugovor o reviziji raskida se u skladu sa zakonom kojim se uređuju obvezni odnosi. Revizorsko društvo dužno je obavijestiti Ministarstvo financija o raskidu ugovora u roku od 15 dana od datuma raskida uz detaljno obrazloženje razloga raskida ugovora.

Prema Kodeksu etike za profesionalne računovođe, postojeći revizor je obavezan upozoriti postoje li profesionalni razlozi zašto revizor koji slijedi ne treba prihvatiti imenovanje. Isto tako, ako klijent zabrani postojećem revizoru da razgovara o poslovanju s revizorom koji slijedi ili ako ga ograničava u tom pogledu, postojeći revizor ima pravo obavijestiti revizora slijednika o toj činjenici. Dozvoljeno je da predloženi revizor kontaktira postojećeg raspitujući se postoji li profesionalan razlog zbog kojeg ne bi trebao prihvatiti angažman. „Ako je prijevara ili sumnja u prijevaru bila čimbenik u revizorovom odustajanju od preuzete revizijske obveze, važno je da postojeći revizor navede samo činjenice (ne svoje zaključke) koje se odnose na navedene probleme.“²⁹

²⁹ Međunarodni revizijski standard 240-Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)

12. DOKUMENTACIJA

Kada je riječ o dokumentaciji revizorovog razumijevanja društva i procjena rizika prijevare, standard navodi da će revizor u dokumentaciju uključiti značajne odluke donesene tijekom rasprave s članovima tima o potencijalnim rizicima prijevare te prepoznavanje i procjenu rizika značajnih pogrešnih prikazivanja uslijed prijevare. Time revizor dokazuje da je sa stavom profesionalnog skepticizma sagledao sve rizične faktore i okolnosti te da je identificirao prijevare u financijskim izvještajima i u skladu s time izrazio odgovarajuće mišljenje. Revizor će također uključiti zapise o sveobuhvatnim reakcijama na procijenjene rizike značajnih pogrešnih prikazivanja te vrstu, obujam i raspored revizijskih postupaka. Također je bitno istaknuti povezanost postupaka s procijenjenim rizicima. „Kada revizor otkrije pogrešna prikazivanja u financijskim izvještajima, potrebno je dokumentirati vrstu i učinak pogrešaka te procijeni pokazuje li pogrešno prikazivanje na mogućnost prijevare, odnosno procijeni mogući učinak na financijske izvještaje i utvrdi jesu li financijski izvještaji značajno pogrešno iskazani.“³⁰ Nadalje, revizorova dokumentacija treba sadržavati rezultate revizijskih postupaka, uključujući one koje su oblikovane radi razmatranja menadžerovog izbjegavanja kontrola.

³⁰ Pretnar Abičić, S. (2017)., RReF, Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevare, br. 12/17. str. 227.

13. POSLJEDICE PRIJEVARNOG FINANCIJSKOG PONAŠANJA NA GOSPODARSTVO I PRIMJERI

Prijevarena je skupa, ne samo za gospodarstvo već i za revizorsku profesiju jer utječe na njenu reputaciju i kredibilitet. Prema podacima ACFE-a (Association of Certified Fraud Examinations), procjenjuje se da je 3,5 milijardi dolara diljem svijeta izgubljeno zbog prijevarenih financijskih izvještaja u 2011. godini. Vezano za Republiku Hrvatsku, kako navode podaci Ministarstva unutarnjih poslova, kao posljedica gospodarskog kriminala nastalo je više od dvije milijarde kuna štete u 2017. godini. Najzastupljenija vrsta gospodarskog kriminala, u svijetu i u Hrvatskoj, je protupravno prisvajanje imovine, iza čega slijede korupcija, kibernetički kriminal pa zatim računovodstvene prijevare, prijevare u nabavi te pranje novca. Kada je riječ o posljedicama na tržište, pri najavi bankrota pojedinog gospodarskog subjekta ili pri pokretanju tužbe protiv spomenutog, vrijednost dionica drastično pada na tržištu, što negativno utječe na imovinu dioničara.

13.1. Slučaj Enron

Slučaj Enron najpoznatiji je računovodstveni skandal koji je ostavio za sobom goleme štete i propasti brojnih poduzeća. Zato se smatra sinonimom za prijevare i lažiranja financijskih izvješća. Imovina Enrona od 63,4 milijarde američkih dolara bila je najveći financijski slom u povijesti Sjedinjenih Američkih Država.

Osnivač Enrona bio je Kenneth Lay, ujedno i glavni direktor korporacije od 1985. godine. Enron je nastao spajanjem dvaju društava, prilikom čega je nastao ogroman dug te je zbog toga bilo potrebno razviti poslovnu strategiju stvaranja dobiti i novčanog tijeka. Time je postignut plan da se Enron učini „bankom plina“ u kojoj će društvo kupovati plin iz mreže dobavljača i prodavati ga potrošačima. Kako su godine prolazile, Enron je stekao vrhunsku dobit. „Kada tvrtka izgleda previše dobro da bi bila istinita, tako obično i jest.“³¹ Nije prošlo dugo, a da se poslovanje Enrona proširilo i na tržište električne energije. U siječnju 2000. godine najavljen je plan izgradnje širokopojasne telekomunikacijske mreže te je Enron s društvom „Blockbuster video“ sklopio ugovor o pružanju usluga videa širem svijeta putem interneta. Međutim, ispostavilo se da je Enron uložio stotine milijuna dolara, s vrlo upitnim povratom u investiciju. Unatoč tome, Enron je procijenio dobit iz tog posla na preko 100 milijuna USD iako se počela dovoditi u pitanje tržišna potražnja za uslugom.

³¹ Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika. Zagreb: Belak Excellens d.o.o, str. 38.

Još jedan od modela kojima je Enron povećavao svoju zaradu bilo je računovodstvo fer vrijednosti koje je uvedeno u računovodstvene standarde početkom 1990.-ih. Budući da često nema kotiranih cijena na kojima se temelji fer vrijednost za plin, Enron je imao slobodu primjene modela vrednovanja temeljene na vlastitim pretpostavkama i metodama. Takvu je slobodu zloupotrijebio te su se pomoću vlastitih procjena prikazivale nerealno visoke zarade. Nadalje, gubici Enronovih knjiga počeli su se prenositi u subjekte posebne namjene. „Subjekti posebne namjene su društva s ograničenom odgovornošću stvoreni za ispunjavanje privremene ili specifične svrhe za financiranje ili upravljanje rizicima povezanim s određenom imovinom.“³² Sumnju je podizalo to što je Enron objavljivao minimalne informacije o tim društvima, a mnogi od tih subjekata bili su skriveni u poreznim oazama. Subjektima posebne namjene Enron se koristio kako bi manipulirao podacima u bilanci, smanjivanjem obveza i istodobnim precjenjivanjem kapitala.

Početkom 2000. godine, pomalo su se počele iznositi u javnost sumnje uz financijske rezultate i izvještaje Enron korporacije. Društvo je doživilo prvi udarac prilikom pada kreditnog rejtinga jer banke više nisu htjele posuđivati novac. Godine 2001., Enron objavljuje svoj prvi gubitak, a nedugo nakon toga Komisija za vrijednosne papire počela je pregledavati transakcije između povezanih društava korporacije. Uslijedila je objava Enrona da mora prepraviti sve financijske izvještaje do 1997. godine kako bi uključio konsolidaciju subjekata posebne namjene koju je prethodno propustio. Ukupno je priznao 591 milijun USD gubitka i dodatnih 628 milijuna USD obveza. Tržišta dionica su odmah reagirala na spomenutu objavu pa je cijena dionica naglo pala što je rezultiralo da Enron izgubi 5 milijardi USD gotovine u vrlo kratkom periodu.

Osim što je došlo do financijskog sloma Enrona i još sedam velikih američkih tvrtki, podignuta je optužnica protiv predsjednika Kennetha Laya i dvadeset bivših rukovoditelja koja je obuhvaćala 53 različita kriminalna djela, od priznavanja nezarađene dobiti, velikih isplata nagrada menadžerima čije su brojke prelazile preko 50 milijuna USD, bankovnih prijevара, davanja lažnih iskaza bankama i revizorima, prikazivanja neistinite fer vrijednosti u iznosu do 180 milijuna USD pa sve do izbjegavanja stotina milijuna USD poreza. Podiglo se pitanje poštenja revizora koji su provodili reviziju financijskih izvještaja Enrona. Naime, reviziju je obavljala revizorska kuća Arthur Andersen koju su menadžeri Enrona podmitili u milijunskim svotama, a zanimljivo je da je

³² Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevара i računovodstvena forenzika. Zagreb: Belak Excellens d.o.o, str. 44.

većina internih revizora korporacije prethodno bila zaposlena u spomenutom revizorskom društvu.

Najveće posljedice zasigurno su pretrpili zaposlenici Enrona. Propašću korporacije, 4500 zaposlenika ostalo je bez posla, a više od 11 000 je ostalo bez svojih mirovina jer su propali svi Enronovi mirovinski fondovi. Naime, zaposlenici su bili prisiljeni kupovati dionice Enrona te su ih menadžeri i direktori osobno uvjeravali da dižu kredite i kupuju dionice dok su istovremeno prodavali vlastite. Poput zaposlenika, dioničari Enrona su zbog naglog pada vrijednosti dionica izgubili više od 70 milijardi USD.

Prema mišljenju autora, najveći problem u slučaju Enrona je taj što se Enron doimao izvrsnom firmom s besprijekornom reputacijom te je njegov krah predstavljao ogroman financijski šok za dioničare, zaposlenike pa i javnost. Kenneth Lay nije doživio kraj kraj suđenja, a izvršni direktor Jeffrey Skilling postigao je nagodbu za smanjenjem zatvorske kazne uz uvjet da plati 42 milijuna USD žrtvama prijevare. Skandal u vezi s korporacijom Enron je potaknuo donošenje novih zakona protiv prijevare te postavljanje promjena u korporativnom upravljanju, primjerice da društva moraju imati većinu nezavisnih direktora.

13.1. Slučaj WorldCom

Još jedan poznati slučaj lažiranja financijskih izvještaja u devedesetima izveden je u korporaciji WorldCom na čelu s Bernijem Ebbersom. WorldCom je bila američka firma osnovana 1983. godine koja je pružala komunikacijske usluge društvima i potrošačima u više od šezdeset zemalja. Korporacija je obuhvaćala više od polovice internetskog prometa širom svijeta i doživjela je nagli rast 1990-ih. Zbog golemih prijevara u financijskim izvještajima, WorldCom je bankrotirao 2002. godine.

Rukovoditelji i zaposlenici korporacije knjižili su lažne unose u glavnoj knjizi te su manipulacije rezultirale prijevarom prikrivanja troškova u iznosu od tri milijarde USD. Provedeno je lažno povećanje prihoda u svoti od 9 milijardi USD te su se knjižile transakcije za koje nije bilo dokumentacije koja bi ih podržavala. Obavljale su se manipulacije prilikom spajanja pri čemu se vrijednost poduzeća prelazila desetke milijardi dolara pozicioniranih kao goodwill, isplaćivali bonusi direktorima i menadžerima te su se provodila knjiženja strogo protivna pravilima računovodstvene struke.

Dakle, WorldCom je provodio agresivno računovodstvo i manipulirao financijskim izvještajima smanjivanjem operativnih troškova i napuhivanjem prihoda. Posljedice su pretrpili zaposlenici, koji su, nakon objave bankrota, bili otpušteni u velikom broju kako bi se uštedjelo na troškovima. Bitno je naglasiti kako se sam rast korporacije temeljio na brojnim dugovima koji su se otplaćivali drugim kreditima. Ono što je znatno pomoglo zataškivanju stvarnog stanja WorldComa jesu bili prisni odnosi direktora s računovođama, bankarima i revizorima koji su sudjelovali u kreativnom računovodstvu i, pritom, napuhivali vrijednost dionica korporacije. Kao i obično, balon neodrživog sustava je pukao, a posljedice je osjetilo američko gospodarstvo u obliku dugova milijunskih svota.

14. ZAKLJUČAK

Prijevarena nastaje ako postoji prilika, motiv i racionalizacija, uzimajući u obzir da je prilika jedini faktor prijevare na koji je moguće utjecati. Prilika za prijevarenu nastaje kada postoji nedostatak u kontrolama postavljenim kako bi se spriječile i otkrile prijevare i pogreške unutar društva. Revizor pomoću postupaka utvrđivanja prijevarnog financijskog prikazivanja provjerava učinkovitost spomenutih kontrola kako bi ustanovio je li došlo do prilike za počinjenjem prijevare radnje.

Potrebno je naglasiti i odgovornost menadžmenta u sprječavanju i ispravljanju prijevare i pogrešaka u financijskom prikazivanju. Naime, učinkovitost preventivnih mjera koje su postavljene od strane menadžmenta i sposobnost menadžmenta da detektira prijevarenu uvelike utječe na provođenje revizijskog postupka. Ako revizor ustanovi da su interne kontrole slabo postavljene ili su postavljene na način da ih se lako može zaobići, tada može podići sumnju na menadžment.

Temeljem prethodno navedenih postupaka koje revizor provodi u slučaju sumnje pogrešnog financijskog prikazivanja, može se uočiti značaj revizorove stalne osviještenosti i angažiranosti oko procjene i praćenja rizika prijevare. Revizor treba obaviti procjenu mogućih rizika prijevare prikupljajući informacije o društvu i njegovom okruženju prilikom čega treba održavati stav profesionalnog skepticizma. Na procijenjene rizike prijevare revizor mora pravovremeno reagirati, odnosno provesti postupke pomoću kojih će prikupiti valjane dokaze kako bi oblikovao vlastito mišljenje. Problem nailazi kada se u pitanje dovede poštenje i čestitost menadžmenta u toj mjeri u kojoj je revizor onemogućen prikupiti valjani dokaz što utječe na sastavljanje revizorovog izvješća.

Naposljetku, u radu se navode koraci koje revizor poduzima ako je otkrio da je došlo do pogrešnog prikazivanja u financijskim izvješćima uslijed prijevare. Tada revizor obavještava one zadužene za upravljanjem društva ili, ako je potrebno, nadležne organe. Pritom, od menadžmenta traži da se osvrne na propuste u internim kontrolama i primjeni računovodstvenih politika. Ako je revizor zaključio da su u prijevarenu uključeni svi sudionici korporativnog upravljanja, ima pravo tražiti pravni savjet.

Unatoč tome što standardi jasno propisuju procedure kojima se revizor treba voditi, u praksi zna biti i drugačije. Razglašeni slučajevi korporativnih prijevare koji su doveli u pitanje pravednost i poštenje revizorske profesije nisu rijetki, kako navode primjeri u

poslijednjem poglavlju ovog rada. Prijevarе nastale suradnjom menadžmenta i eksternog revizora mnogo je teže otkriti, a učinci na gospodarstvo su veći i obično popraćeni dugovima milijunskih svota.

Naposljetku, treba napomenuti da, iako može utjecati na sprječavanje prijevarе ili pogreške, revizor nije odgovoran za sprječavanje istih. Odgovornost revizora ograničena je identificiranjem rizika i stjecanjem razumnog uvjerenja da će značajna pogrešna prikazivanja biti otkrivena u financijskim izvještajima. Provođenje istrage i identificiranje počinitelja prijevarе cilj je forenzičnih revizora čiji postupak nije određen standardima, nego ovisi o znanju i iskustvu forenzičnih revizora.

15. POPIS LITERATURE

1. Belak, V. (2017). Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika. Zagreb: Belak Excellens d.o.o
2. Bešvir, B. (2007.) Otkrivanje prijevara i pogrešaka u postupku revizije financijskih izvještaja. Računovodstvo, revizija i financije, br. 10/2007.
3. Chui, L. i Pike, B. (2013). Auditors' responsibility for fraud detection: New wine in old bottles?. Minnesota: University of St. Thomas.
4. Hitrec, F. (2013.) Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u poslovanju. Računovodstvo, revizija i financije, br. 11/13.
5. Međunarodni revizijski standard 240: Revizorove odgovornosti u vezi s prijevarama u reviziji financijskih izvještaja (Narodne novine br. 28/07)
6. Međunarodni revizijski standard 315: Prepoznavanje i procjenjivanje rizika značajnih pogrešnih prikazivanja tijekom stjecanja razumijevanja subjekta i njegovog okruženja
7. Međunarodni revizijski standard 330: Revizorove reakcije na procijenjene rizike
8. Pretnar Abičić, S. (2017). Postupci revizora pri procjeni rizika prijevara u fazi planiranja revizije. Računovodstvo, revizija i financije, br. 11/17.
9. Pretnar Abičić, S. (2015). Profesionalni skepticizam revizora. Računovodstvo, revizija i financije, br. 11/15.
10. Pretnar Abičić, S. (2015). Uloga i odgovornosti revizora u detektiranju prijevarnog financijskog izvještavanja. Računovodstvo, revizija i financije, br.3/15.
11. Pretnar Abičić, S. (2017). Reakcija revizora na procijenjeni rizik prijevara. Računovodstvo, revizija i financije, br. 12/17.

INTERNET IZVORI:

12. Globalno istraživanje gospodarskog kriminala iz 2016. – Hrvatska. URL: <https://www.pwc.hr/hr/forenzicke-usluge/Globalno-istrazivanje-gospodarskog-kriminala-iz-2016-za-Hrvatsku.pdf>
13. Impacts and Losses Caused By the Fraudulent and Manipulated Financial Information on Economic Decisions. URL: <http://www.rmci.ase.ro/no12vol5/08.pdf>
14. Lacić, S. (2018). Gospodarski kriminal. Glas Slavonije. URL: <http://www.glas-slavonije.hr/365620/1/Gospodarski-kriminal-Stete-su-vise-od-22-milijarde-kuna>
15. Zakon o reviziji. URL: www.zakon.hr

16. POPIS SLIKA I TABLICA

Slike:

Slika 1: Upitnik koji sadrži pitanja koja revizori postavljaju menadžmentu, str. 25

